

STATI

Podjatost soudců (zejména) nejvyšších soudů

Vojtěch Šimíček*

Abstrakt: Článek se na pozadí obsáhlé judikatury zabývá podjatostí soudců, a to zejména soudců nejvyšších soudů (včetně Ústavního soudu). Zdůrazňuje subjektivní a objektivní test nestrannosti a uvádí řadu konkrétních situací, které mohou založit podjatost soudců. Tyto příklady rozděluje do jednotlivých typů vztahů, ve kterých se soudci nacházejí (soudci a jejich kolegové, soudci a jiné právnické profese, soudci a jejich rozhodovací činnost, soudci a veřejné vystupování, soudci a jejich publikační a přednášková činnost, soudci a jejich minulost). V závěru článku autor zdůrazňuje, že problém podjatosti se velmi obtížně zobecňuje a klíčová je proto osobnostní integrita každého soudce.

Klíčová slova: nestrannost soudců, podjatost, osobnost soudce, soudní rozhodování

Úvodem – obecná východiska

Hned úvodem se přiznám, že téma podjatosti soudců mám rozepsáno již téměř 20 let. Důvod, pro který jsem toto téma nezpracoval již dříve, je velmi prostý. V případě podjatosti totiž hrozí dvojí riziko: buď autor setrvává na úrovni značné obecnosti a pak se jeví vyslovené myšlenky jako značně banální; anebo svůj text pojme jako kazuistiku a je pak nanejvýš sporné, do jaké míry mají popisované případy zobecňující potenciál.¹ Lapidárně vyjádřeno: budu-li psát o tom, že jako soudce nemohu objektivně a spravedlivě rozhodovat o svých nejbližších, bude to každého průměrně kritického čtenáře nudit, neboť podobná tvrzení považuje za samozřejmá. Budu-li však zmiňovat příběh soudce, u kterého svého klienta zastupuje jeho bývalý spolužák z fakulty, namítnu stejný čtenář, že to není tak jednoduché a museli bychom detailně znát jejich vztah ještě před tím, než si učiníme úsudek, zda může v této věci rozhodovat.

O tom, že nikdo nesmí být soudcem ve své vlastní věci (*nemo iudex in causa sua*), přitom jistě není třeba nikoho příliš přesvědčovat. Za notorietu to považovali již učenci ve starověku. Například Aristotelés poukázal na to, že každý soudí ze své vlastní perspektivy: „Většina lidí ve vlastních záležitostech je špatným soudcem. [...] I lékaři, když sami jsou nemocni, povolávají k sobě jiné lékaře, a učitelé tělocviku, chtějí-li sami cvičit, jiné učitele, ve vědomí, že nedovedou správně soudit, protože soudí o vlastní záležitosti a vzrušení.“² Do širšího kontextu zasazuje toto pravidlo E. Burke a nabízí poněkud jiný pohled, když

* Doc. JUDr. Vojtěch Šimíček, Ph.D., katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity a Nejvyšší správní soud. E-mail: vojtech.simicek@nssoud.cz.

¹ Autorkou, která velmi zdařile dokázala, že zvolené téma lze uchopit a vystříhat se obou zmíněných rizik, je NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, A. *Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR*. Praha: C. H. Beck, 2021. Zejména odkazují na prezentované výsledky empirického výzkumu.

² ARISTOTELÉS. *Politika*. 3. vydání, Praha: Petr Rezek, 2009, s. 131.

uvádí, že každý člověk, který tuto zásadu přijal, „se jedním rázem vzdal prvního fundamentálního práva člověka nevázaného žádnou smlouvou, tj. být sám sobě soudcem a dosáti svého práva vlastním přičiněním. Zcela se zřekl práva být svým vlastním vládcem. Aby člověk mohl získat spravedlnost, vzdává se svého práva rozhodovat v záležitostech pro něj nejpodstatnějších o tom, co tato spravedlnost ve skutečnosti znamená. Aby si mohl zajistit určitou dávku svobody, vzdává se naděje na její celek.“³

Celý problém je přitom velmi prostý: v ideálním světě, kde by soudili ideální soudci, by nebylo třeba pochybovat o jejich osobní integritě a mohla by panovat bezmezná důvěra v jejich spravedlivé a nestranné rozhodování. V ideálním světě však nežijeme a nikdy žít nebudeme, a i když vytvoříme značné množství různých pojištění, vždy hrozí určité riziko, že někteří soudci budou svoji funkci zneužívat pro svoje osobní zájmy, popř. pro zájmy svých blízkých. Jak nádherně vyjádřil A. Barak, „[soudce] musí chápat, že souzení není jen zaměstnání, ale především způsob života, který nezahrnuje nabývání materiálního bohatství nebo publicity; je to způsob života založený na duchovním bohatství; je to způsob života, který obsahuje objektivní a nestranné hledání pravdy. Není to nařízení, ale rozum; není to mistrovství, ale skromnost; není to síla, ale soucit; není to bohatství, ale vážnost; není to pokus potěšit každého, ale pevné naléhání na hodnoty a principy; ne kapitulace před nebo kompromis se zájmovými skupinami, ale naléhání na dodržování práva; není to přijímání rozhodnutí podle chvilkových rozmarů, ale zásadový postup na základě hluboce zakořeněné víry a základních hodnot.“⁴

Vyloučení rozhodování podjatých soudců tedy představuje jeden ze základních atributů postavení soudní moci v podmínkách právního státu, který má přímý dopad i do rovného postavení účastníků řízení. Je totiž zjevné, že rozhodoval-li by soudce, zainteresovaný na výsledku řízení, nejednalo by se o rozhodování nezávislé a nestranné.⁵ Ústavní soud proto setrvale judikuje,⁶ že kromě procesních pravidel určování příslušnosti soudů a jejich obsazení jako garancí proti možné svévoli je součástí základního práva na zákonného soudce i požadavek vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věci z důvodu jejich podjatosti.⁷ V tomto kontextu lze hovořit rovněž o dvou množinách záruk podporujících nezávislost a nestrannost soudů a soudců: *strukturální* a *vztahové*.⁸ Do strukturální spadá např. výběr soudců a organizace soudní moci, do vztahové právě i případná podjatost.

Zásadu, že nikdo nesmí být soudcem ve svojí věci, výslovně upravují všechny soudní procesní předpisy, a to v podstatě stejným způsobem. Zákonná úprava přitom rozlišuje případy vyloučení pro podjatost ze zákona (*iudex inhabilis*) a na základě námítky podjatosti (*iudex suspectus*). Aktuálním příkladem *iudex inhabilis* budiž znění § 30 odst. 4 trestního řádu:⁹ „Z rozhodování o návrhu na povolení obnovy řízení je vyloučen soudce nebo

³ BURKE, E. *Úvahy o revoluci ve Francii*. Brno: CDK, 1997, s. 70.

⁴ BARAK, A. *Sudca v demokracii*. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 162–163.

⁵ *Aliquis non debet esse iudex in propria causa, quia non potest esse et pars* – nikdo nemůže být soudcem ve vlastním sporu, neboť nemůže být soudcem i stranou současně. Cit. podle KINCL, J. *Dicta et regulae iuris aneb právníké moudrosti latinské*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 40.

⁶ Např. nález sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998 (N 155/12 SbNU 423).

⁷ K otázce práva na zákonného soudce srov. např. ŠIMÍČEK, V. Právo na zákonného soudce v České republice. *Právník*. 2017, č. 10, s. 825–841.

⁸ KOPA, M. *Etika soudců*. In: SOBEK, T. a kol. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 201 an.

⁹ Po novele provedené zákonem č. 220/2021 Sb.

*přisedící, který ve věci rozhodoval v původním řízení.*¹⁰ Jako další příklad *iudex inhabilis* může sloužit § 336h odst. 4 občanského soudního řádu, který soudci zakazuje vystupovat jako dražitel při soudním dražebním jednání. Některými příklady *iudex suspectus* se budu zabývat v další části tohoto článku.

1. Subjektivní a objektivní test nestrannosti

Platí tedy, že soudci (případně přisedící) jsou vyloučeni z projednávání a rozhodnutí věci, jestliže se zřetelem na jejich poměr k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům je dán důvod pochybovat o jejich nepodjatosti.¹¹ Současně se o podjatost jedná tehdy, jestliže se soudci podíleli na dřívějším projednávání a rozhodování věci, která je nyní předmětem soudního řízení.¹² Poměrem k věci se také rozumí situace, kdy soudce získal o věci poznatky jiným způsobem než z dokazování při jednání (např. jako svědek vnímal skutečnosti, které jsou předmětem dokazování), a v důsledku toho je jeho pohled na dokazováním zjištěné skutkové okolnosti případu deformován jeho dalšími poznatky zjištěnými mimoprocením způsobem.

V každém případě však platí, že hranice toho, od kterého momentu se skutečně jedná o podjatost, jsou velmi neztetelné a z právě citované zákonné úpravy je zřejmé, že je a nutně i být musí značně obecná a vyžaduje proto konkretizaci. Stejně tak obecné jsou i etické kodexy, které se také vyjadřují k nestrannosti soudců.¹³ Jak si totiž ukážeme později, podjatost může být namítána v případech pozitivních i negativních vztahů soudce k účastníkům řízení, respektive jejich zástupcům. Z povahy nestrannosti soudce plyne, že soudce musí vystupovat jako neutrální arbitr předloženého sporu, a tento imperativ není splněn nejen v případě, je-li soudce pozitivně motivován na jeho určitém výsledku, ale ani tehdy, má-li vůči některému z aktérů zjevnou či skrytou averzi.

Rovněž platí, že poměr k věci může být dvojitý: skutečný (subjektivní) a zdánlivý (jevový). Jak k tomu uvedl Ústavní soud, *„nestrannost soudce je třeba posuzovat jednak z hlediska subjektivního, jež vychází z osobního fóra soudce ve vztahu k účastníkům řízení či k věci, jednak z hlediska objektivního, tj. zda soudce skýtá veřejně dostatečné záruky, vylučující o jeho nepodjatosti legitimní pochybnosti. Aby byly naopak založeny, musí existovat racionálně opodstatněná obava, že soudce není zcela nestranný; pouhé osobní přesvědčení účastníka řízení nepostačí. Na druhé straně se soudce jako nestranný také musí veřejně „jevit“, resp. nesmí zde být relevantní námitka, že tomu tak není (avšak i ta předpokládá existenci „objektivního“ základu).“*¹⁴

¹⁰ Zákodárce tak respektoval názor Ústavního soudu, podle kterého „i v řízení o povolení obnovy řízení je třeba ctít princip *in dubio pro reo* a soudce rozhodující o povolení obnovy řízení by měl k posouzení věci přistupovat nepředsudkovitě, tj. být zásadně otevřený tomu, že předložený důkaz může dosavadní rozhodnutí o vině zvrátit.“ Nález sp. zn. I. ÚS 2517/08 ze dne 24. 2. 2009 (N 34/52 SbNU 343).

¹¹ Viz § 14 občanského soudního řádu, § 30 trestního řádu a § 8 soudního řádu správního.

¹² Např. soudce okresního soudu dočasně či trvale přidělený ke krajskému soudu se nemůže podílet na přezkumu rozsudku, na kterém pracoval u okresního soudu; podobně ve správním soudnictví soudce krajského soudu nesmí přezkoumávat správní rozhodnutí, na němž se ve své dřívější profesi podílel. Určitou specifickou výjimku v tomto směru představuje § 36 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle něhož se za předchozí profesní činnost, která jinak zakládá podjatost soudce, „nepovažuje účast na přípravě, projednávání a schvalování právních předpisů“.

¹³ Srov. např. Zásady chování soudce vytvořené na základě návrhu kodexu chování soudců, zpracovaného v roce 2001 v Bangalore a podrobeného přezkumu na zasedání zástupců vysokých soudních orgánů v Haagu v roce 2002; anebo Zásady chování soudce schváleny 15. Shromážděním zástupců sekci Soudcovské unie ČR dne 26. 11. 2005.

¹⁴ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 40/06 ze dne 12. 8. 2008.

Obdobně judikatura ESLP je založena na dvojím testu nestrannosti soudce: subjektivní test vychází z osobního přesvědčení soudce, zatímco objektivní test sleduje existenci dostatečných záruk, že je možno v tomto ohledu vyloučit jakoukoliv legitimní pochybnost.¹⁵ Jak tento soud s oblibou konstatuje, „*justice must not only be done, it must also be seen to be done.*“¹⁶ Proto bývá v této otázce často zmiňováno, že je třeba „*jít dále, než se věci jeví*“.¹⁷ Jelikož ale rozhodnutí o vyloučení soudce představuje výjimku z ústavní zásady, podle níž nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, musí být tato výjimka opodstatněna výjimečnými okolnostmi, zpochybňujícími nezávislé a nestranné rozhodování soudce.¹⁸

Jak jsem již ale uvedl, otázka podjatosti soudců se velmi obtížně zobecňuje. Pomínu-li totiž zcela evidentní případy, může reálně nastat nepřeborné množství vztahů a situací, které nejsou vůbec jednoznačné. Zřejmě i z tohoto důvodu je přístup Ústavního soudu k otázkám podjatosti velmi zdrženlivý. Tato zdrženlivost se projevuje již v tom, že samotné rozhodnutí, kterým se zamítá uplatněná námitka podjatosti, není přezkoumatelné v rámci řízení o ústavní stížnosti, neboť dnes již ustálená judikatura¹⁹ je založena na právním názoru, že „*rozhodnutí o podjatosti či nepodjatosti soudců jsou toliko rozhodnutími procesními, jimiž se řízení nekončí. Pokud případné vady těchto rozhodnutí zakládají zároveň i porušení základních práv či svobod, je zásadně nutné dát šanci zhojit tato porušení nejprve obecným soudům. Teprve nezjedná-li tyto orgány nápravu, je možno brojit i proti takovým procesním porušením základních práv či svobod ústavní stížností podanou proti meritornímu rozhodnutí.*“²⁰

Dále je tato zdrženlivost patrná z požadavku Ústavního soudu pečlivě odůvodnit podjatost. „*Při rozhodování o vyloučení soudce musí soud vycházet nejen ze subjektivního přesvědčení účastníka řízení, ale je jeho povinností veškeré námitky objektivně prověřit a řádně odůvodnit. Není-li z odůvodnění rozhodnutí zjevné, v čem by měl spočívat poměr soudce k věci, k účastníkům řízení nebo k jejich zástupcům, porušuje tím soud právo účastníka řízení na zákonného soudce zaručené čl. 38 odst. 1 Listiny.*“²¹ Ústavní soud dokonce toleruje chybějící poučení o složení senátu a nespatřuje v tom sám o sobě důvod pro kasaci. „*Skutečnost, že složení senátu není dovolatelům poskytována automaticky, svědčí o nevládném přístupu Nejvyššího soudu k dovolatelům. Protiústavní intenzity by však mohla tato skutečnost dosáhnout teprve tehdy, pokud by v jejím důsledku stěžovatel nebyl ještě před rozhodnutím Nejvyššího soudu seznámen se složením rozhodujícího senátu a současně by tvrdil, že pokud by tuto informaci k dispozici včas měl, uplatnil by relevantní námitku podjatosti.*“²²

¹⁵ Srov. např. rozsudek ve věcech *Saraiva de Carvalho vs. Portugalsko*, 1994, *Gautrin a další vs. Francie*, 1998.

¹⁶ Např. rozsudek *Campbell a Fell proti Spojenému království*, ze dne 28. 6. 1984, č. stížnosti 7819/77; 7878/77, bod 81.

¹⁷ Rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 1970 ve věci *Delcourt proti Belgii*, č. stížnosti 2689/65. Podrobněji k tomu judikatury ESLP viz KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 674 an.

¹⁸ Blíže k testu nestrannosti soudce s řadou zajímavých příkladů zejména z judikatury ESLP viz MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 169 an.

¹⁹ Srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23 ze dne 7. 2. 2023, podle jehož právní věty ústavní stížnost směřující proti usnesení soudu, kterým bylo rozhodnuto, že soudce není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci, o níž má rozhodovat nebo v ní má činit úkony podle rozvrhu práce, a kterým byl zamítnut opravný prostředek proti takovému usnesení, je nepřipustná.

²⁰ Srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 1468/21 ze dne 15. 6. 2021.

²¹ Nález sp. zn. I. ÚS 629/20 ze dne 4. 8. 2020.

²² Usnesení sp. zn. II. ÚS 1576/15 ze dne 11. 8. 2015.

2. Není soud jako soud (aneb vyloučení soudců pro podjatost a hrozba denegatio iustitiae)

U tématu podjatosti je především velmi důležité od sebe odlišovat nejvyšší soudy a soudy ostatní. Čistě pragmaticky viděno, nejvyšší soudy nejsou zastupitelné (nemáme alternativní Ústavní, Nejvyšší nebo Nejvyšší správní soud) a při podání námítky podjatosti, která by se týkala většího počtu soudců těchto soudů (anebo dokonce soudců všech), je proto namístě velmi bedlivě vážit mezi dvěma nežádoucími extrémy: rozhodováním (potenciálně) podjatými soudci a nerozhodováním vůbec. Tento druhý výsledek je ovšem srovnatelně špatný a ve skutečnosti se jedná o odepření přístupu k soudu (*denegatio iustitiae*).

Daleko „velkorysejší“ přístup si proto mohou dovolit soudy nižších stupňů, které jsou vzájemně zastupitelné. Není totiž zásadní problém vyloučit třeba i celý okresní soud „jen“ z toho důvodu, že vedlejším účastníkem řízení vedeného u tohoto soudu byl přísedící.²³ Pokud by však stejně přísně postupoval Ústavní soud například v roce 1996, kdy stěžovatelkou byla dcera tehdejšího předsedy Ústavního soudu,²⁴ vedlo by to k jedinému možnému závěru: rodinní příslušníci soudců Ústavního soudu se u tohoto soudu nemohou nikdy domáhat soudní ochrany. Nepochybně i proto lze z rozhodnutí Ústavního soudu a obou soudů nejvyšších vysledovat daleko větší zdrženlivost při posuzování podjatosti svých členů. Současně však dodávám, že „*potřeba usnášeníschopnosti za účelem rozhodnutí případu nemůže ospravedlnit účast soudců, kteří byli dříve pro podjatost z rozhodování v jiných věcech týkajících se stěžovatele vyloučeni a ohledně nichž Ústavní soud nedokázal přesvědčivě vyvrátit objektivně odůvodněné pochyby týkající se jejich nedostatku nestrannosti.*“²⁵

V praxi může nastat i situace, kdy účastník namítne podjatost celého soudu. Tato absurdní situace nastala opakovaně před Ústavním soudem. Nedává přitom rozumný smysl na straně jedné domáhat se ochrany základních práv a zároveň namítat podjatost všech jeho soudců. Podobně nelogickou myšlenku půvabně zpracoval již J. Galuška v povídce *Divočák Jura Knutel* v legendární knize *Slovácko sa súdí a nesúdí*, kdy si hlavní hrdina chce půjčit od hajného saně a během celé cesty přemítá, zda mu je půjčí. „*Dyž sa udřený a spotěný jak piovárský kůň došmatlál k hájovni, zakopl o stonek, hňápl na všecky štyry a hubú do snihu. A to ho dorazilo. ‚Mordyje, tož ešte aj toto?‘ – zavrčál. ‚Tož tady to máš!‘ Zvihl sa ze zemi, škubl flintú z ramena, namířil a bác – hajnému do okna! Ten vyletěl z chalupy jak kométa a zahučál: ‚Ná, ty starý vole, co ně tady stříláš?‘ Jura, zlostíu roztřasený jak řídko udělaný sulc, zařvál jak Tarzán, dyž zabíl prvního tygra: ‚Strč si ty saně do řiti – pajtášu fúsaty!‘“* Stejně tak totiž účastník řízení, který se u soudu domáhá spravedlnosti a současně si nepřeje, aby o jeho návrhu rozhodoval být i jen jediný soudce tohoto soudu, si počíná podobně jako Jura Knutel, který šel zcela zbytečně k hájovně. „*Navrhovatel*

²³ Srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 1452/23 ze dne 7. 8. 2023, kde krajský soud rozhodl o přikázání věci jinému okresnímu soudu, neboť „*existuje objektivní důvod pochybovat o jejich nepodjatosti. [...] je klíčové, že rozhodování soudců ze stejného pracoviště, na kterém působí vedlejší účastník, bude nevyhnutelně vyvolávat pochybnosti o možném vlivu kolegiality na výsledek řízení. [...] Subjektivní závěr konkrétního soudce o absenci jeho objektivní v konkrétní věci by snad mohl být překonán pouze naprostou absencí objektivních okolností zakládajících podjatost, k tomu však v posuzované věci nedošlo.*“

²⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 526/98 ze dne 18. 2. 1999 (70/1999 Sb., N 27/13 SbNU 203).

²⁵ Rozsudek ESLP ze dne 20. 11. 2012 ve věci *Harabin proti Slovensku*, č. stížnosti 58688/11.

*nastoluje zcela nelogickou situaci, kdy se na jedné straně domáhá soudní ochrany a spravedlnosti, nicméně současně a priori vylučuje, že by v jeho věci mohl daný soud rozhodovat.*²⁶ Vyhověl-li by tedy Ústavní soud této námitce, odepřel by tím současně právo na soudní ochranu.

Jiná situace samozřejmě nastává u soudu, který je zastupitelný instančně a funkčně soudem jiným. Tak např. Nejvyšší správní soud delegoval rozhodování v případě systémové podjatosti řízení o návrhu proti předsedovi Městského soudu v Praze na Krajský soud v Praze.²⁷

U nejvyšších soudů může nastat rovněž situace, kdy je na něj přeložen soudce soudu nižšího stupně (obdobně se třeba soudce Nejvyššího soudu stane soudcem Ústavního soudu) a tento soud bude přezkoumávat rozhodnutí, na kterých se *přímo* podílel.²⁸ Samozřejmě platí, že tento přezkum nemůže provádět tento soudce. Nicméně i tak vzniká problém, budou-li rozhodovat jeho nejbližší kolegové (kupř. členové bývalého senátu). Rovněž v tomto případě platí, že jedinou alternativou, která by stoprocentně vyloučila objektivní nepodjatost soudců, je faktické odepření soudního přezkumu nejvyšším soudem, což je ovšem nepřípustné.

Lze proto učinit dílčí závěr, že v případě nejvyšších soudů musí být velmi bedlivě zvažováno, do jaké míry se i na ně budou vztahovat přísnější pravidla posuzování důvodů vyloučení soudců. Tato přísnost by totiž mohla vést *ad absurdum* až k úplnému vyloučení soudní ochrany.

3. Účastník řízení si nesmí vybírat svého soudce

Podle čl. 38 odst. 1 Listiny platí, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Tento princip je třeba vykládat ve smyslu negativním, a nikoliv pozitivním: soudci nesmí být svévolně odebrán případ, na jehož rozhodování se podílí. Nikdy si však nemůže účastník vybírat „svého soudce“ a ani soudce není oprávněn vybrat si případy, které bude rozhodovat.

Právě na tuto zásadu je třeba pamatovat za situace, kdy účastník (respektive jeho zástupce) některými úkony cílí k vyloučení některého soudce za účelem sestavení vlastního soudního tělesa, od kterého zřejmě očekává větší pochopení pro svoje zájmy. Soudy proto musí postupovat velmi uvážlivě, a to právě i z důvodu, že vyloučení soudce představuje zásah do práva na zákonného soudce. Nelze tak např. jen z trestního oznámení podaného účastníkem řízení usuzovat na existenci skutečností odůvodňujících vyloučení

²⁶ Proto se Ústavní soud (usnesení ze dne 14. 2. 2017 sp. zn. II. ÚS 3697/16) uplatněnou námitkou podjatosti odmítl vůbec zabývat. „O takto pojeté námitce již nemá kdo rozhodnout, jelikož z povahy věci je zřejmé, že by o námitce podjatosti neměli rozhodovat ti soudci, kterých se tato námitka rovněž týká.“ Obdobně viz plenární usnesení sp. zn. Pl. ÚS 5/21 ze dne 2. 3. 2021.

²⁷ Usnesení č. j. Nad 68/2012-6 ze dne 5. 9. 2012: „[...] není vhodné, aby soud rozhodoval o správnosti postupu a rozhodnutí svého funkcionáře (předsedy), přičemž tento má vůči soudcům určitá potencionální oprávnění (např. právo podat kárnou žalobu, sestavuje rozvrh práce apod.), která by ve svém souhrnu zmíněné zdání nezávislosti a nestrannosti mohla narušit.“

²⁸ Zcela jiná je situace, kdy se na něm podílel nepřímo a které v praxi nelze zabránit a vyloučení takového soudce nedává ani rozumný smysl. Mám tím na mysli případ, kdy soudce spoluvytvářel judikaturu, která je následně replikována v dalších rozhodnutích. Stane-li se totiž takový soudce později třeba soudcem Ústavního soudu, pak nutně přezkoumává i svůj vlastní právní názor. Jeho vyloučením bychom však docílili pouze absurdního výsledku, kdy by měli být např. na Ústavní soud vybíráni kandidáti bez předchozí soudcovské praxe anebo soudci zcela neinvenční.

soudce, neboť samotné podání trestního oznámení ještě neurčuje, zda se dotyčná osoba tvrzeného protiprávního jednání skutečně dopustila.²⁹

Stejně tak dostatečným důvodem pro vyloučení soudce není sama o sobě okolnost, že některý z účastníků řízení podal podnět k jeho kárnému postihu.³⁰ Opačný výklad by totiž mohl vést *ad absurdum* k tomu, že by účastník řízení postupně podal podnět ke kárnému postihu všech soudců daného soudu, u nichž si nepřeje, aby v jeho věci rozhodovali, a tím by si fakticky sestavil vlastní soudcovské těleso. Eventuální vyloučení soudce by tak mohlo vést k přesně opačnému výsledku, než jaký byl zamýšlen k zajištění rozhodování nestranného a nezáužatého soudce.

Jako konkrétní příklad, z něhož je patrné, že se nejedná jen o teoretickou možnost, uvádím rozhodování slovenského Ústavního soudu, který opakovaně akceptoval námitky podjatosti, uplatněné nechvalně známým (bývalým) soudcem Štefanem Harabinem, a to v podstatě jen proto, že v minulosti některé soudce veřejně napadl a kritizoval v médiích, podal proti nim trestní oznámení anebo desítky námitek podjatosti, z čehož bohužel Ústavní soud dovodil existenci objektivní pochybnosti o jejich podjatosti.³¹ Tím fakticky docílil toho, že v jeho věcech nemohli rozhodovat někteří soudci, u kterých se zřejmě domníval, že mu nebudou příznivě nakloněni.

4. Příklady možných důvodů podjatosti soudců

Jak jsem již zmínil v úvodu, reálný život přináší nepřehledné množství vztahů a situací, které mohou vyvolat pochybnosti o podjatosti soudce, přičemž je nadmíru obtížné dospět k obecně platným závěrům, které budou současně i smysluplné a zejména nebudou vyvolávat příslovečnou vaničku i s dítětem. Stále je totiž třeba mít na zřeteli, že žádný soudce nežije na pustém ostrově a nachází se v síti nejrůznějších vztahů, a pokud bychom měli ambici jej od těchto vztahů a případných vlivů zcela izolovat, velmi se obávám, že bychom vytvářeli asociální a ve výsledku i nebezpečné monstrum. Opět si proto pomohu citátem A. Baraka, který napsal, že „*souzení je způsobem života, který zahrnuje jistý stupeň života v ústraní, zdržení se společenských a politických bojů, omezení svobody projevu a svobody odpovídat a velké míry izolace a stáhnutí se do svého nitra. Souzení však rozhodně není způsob života, který vyžaduje odchod do ústraní. Mezi soudcem a společností, ve které soudce působí, by neměla existovat nějaká zeď. Soudce je součástí lidu.*“³²

Jinak řečeno, není nic špatného, když soudce do svého rozhodování promítá i svoje osobní zkušenosti a prožitky, protože jen v tomto případě bude jeho rozhodování pevně usazeno v realitě a dokáže domýšlet dopady svých rozhodnutí. Velmi poeticky to vyjádřil Nejvyšší správní soud: „*Soudce zůstává člověkem z masa a kostí, s rozumem, ale i citem, a nikoli subsumpčním automatem, jenž je naprogramován na mechanické, emociální inklinací zbarvené rozhodování. Soudce jako každý jiný člověk žije v určitém vztahovém a sociálním prostředí tvořeném předivem vztahů rodinných, přátelských, kolegiálních či jiných.*“

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 4 Nd 126/2009.

³⁰ Srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020.

³¹ Srov. např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 93/2011, Pl. ÚS 6/2012, Pl. ÚS 6/2013, III. ÚS 72/07, III. ÚS 442/2015, Pl. ÚS 6/2013, I. ÚS 138/2017, I. ÚS 247/2017, III. ÚS 578/2017 a I. ÚS 179/2018. Tato usnesení se týkala soudců S. Kohuta, L. Orosze a L. Gajdošíkové.

³² BARAK, A. *Sudca v demokracii*. Bratislava: Kalligram, 2016, s. 163.

*Miluje i nenávidí, fandí, oškliví si, má běžné lidské předsudky. Prostředí, v němž se pohybuje, i zkrátka a dobře jeho lidská náture jej nepochybně určitým způsobem hodnotově formují a ovlivňují, což se promítá v jeho rozhodovací činnosti. Představa, že soudce se uzavře před okolním světem ve vší jeho pestrosti a složitosti do jakési klausury, a tím se stane nestranným a nezávislým, je nepochybně naivní.*³³

Následující členění vztahů, ve kterých se soudci nacházejí, je proto pouze selektivní a demonstrativní a nemůže si klást ambici popsat všechny životní situace připadající do úvahy. Poctivě se také přiznám, že někdy si sám nejsem jistý tím, kde přesně se nachází hranice, od které bychom měli vážně uvažovat o podjatosti soudce.

4.1 Soudci a jejich kolegové (aneb když se soudci soudí)

Samozřejmě platí, že každému soudci je zaručeno právo na soudní ochranu stejně jako kterémukoliv jinému občanovi. Z hlediska dříve zmíněného testu nestrannosti však určité není vhodné, aby v jeho věci rozhodovali kolegové ze stejného soudu, na kterém právě působí. V těchto případech je proto namístě, aby byla tato věc rozhodována soudem jiným.³⁴ Podjatost je dána také v případě, kdy soud vyššího stupně přezkoumává rozhodnutí soudu nižšího, na kterém se podílel rodinný příslušník (například manželka soudce Ústavního soudu je soudkyně Nejvyššího soudu).³⁵

Ze stejného důvodu, byt se soudci necítili být podjatými ve vztahu k žalobkyni, která působila jako soudkyně na stejném soudu, „skutečnost, že žalobkyně je jejich kolegyní a pojí ji s nimi vztahy kolegiální, společenské a, jak lze usuzovat ze vzájemného tykání, rovněž přátelské, by mohla zavdat objektivní pochybnost o jejich nepodjatosti.“³⁶ Dodávám, že stejný závěr by měl platit i tehdy, když by si tito soudci mezi sebou netykali. K obdobnému názoru dospěl rovněž Nejvyšší soud, který objektivní pochybnost o nepodjatosti dovedl i tehdy, kdy kolegiální vztah již netrval, neboť „[d]louhodobý kolegiální vztah soudce k účastníku řízení, který působil dříve jako soudce na téměř pracovní, je skutečností způsobila vyvolat pochybnost o nepodjatosti soudce.“³⁷

Nejvyšší správní soud v minulosti dovedl, že je-li napadeno rozhodnutí místopředsedy soudu, které mají přezkoumat soudci „soudu, u něhož sami působí, kdy takový místopředseda může v zákonem stanovených případech vykonávat ve vztahu ke jmenovaným soudcům úkoly státní správy, by mohlo zavdat objektivní pochybnost o nepodjatosti těchto soudců, a to tím spíše, že vyloučení soudce z projednávání a rozhodování ve věci má být založeno nikoliv na skutečně prokázané podjatosti, ale je dáno již tehdy, jestliže lze mít pochybnost o jeho nepodjatosti.“³⁸ Rozšířený senát nicméně tento právní názor později revidoval, když uvedl, že k vyslovení vyloučení všech soudců nestačí, je-li žalovaným správním orgánem předseda (místopředseda) tohoto soudu. Je třeba, aby k této skutečnosti přistoupily další

³³ Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 16 Kss 1/2017 ze dne 24. 5. 2017.

³⁴ Samozřejmě se shora uvedenou výhradou nejvyšších soudů, které nemají žádnou alternativu. Jak trefně vyjádřil na jednom semináři David Uhlíř, nelze výrobu přenést z haly A do haly B – protože hala B neexistuje.

³⁵ Např. usnesení sp. zn. I. ÚS 2962/22 ze dne 28. 11. 2022.

³⁶ Usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Nao 135/2015 ze dne 17. 6. 2015.

³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 1558/96 ze dne 4. 5. 1999.

³⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 4 As 14/2004 ze dne 30. 9. 2005. Tento názor byl dále opakován, viz např. např. usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Nad 8/2007 ze dne 29. 3. 2007.

okolnosti, které vyvolávají oprávněné pochybnosti o nepodjatosti všech soudců soudu na základě samotné povahy projednávané věci či z jiných vážných důvodů.³⁹ Jinými slovy vyjádřeno, je vždy třeba pečlivě hodnotit okolnosti každého jednotlivého případu.

Současně mám za to, že důvodem podjatosti není dřívější působení soudce na soudu nižšího stupně anebo ve veřejné správě. Měla-li by totiž být podjatost vykládána takto přísně, pak by mohla být ohrožena funkčnost soudní soustavy, protože je zcela přirozené, že soudci jsou překládáni ze soudů nižšího stupně na soudy odvolací či nejvyšší, a nesměli-li by rozhodovat případy, které napadly u jejich „domovských“ soudů z důvodu vztahu se svými bývalými kolegy, postrádalo by jejich přeložení rozumný smysl. Nemluvě o tom, že se postupem času vztahy těchto soudců k jejich bývalým kolegům „ochlazují“. Rovněž tvrdím, že pouhé kolegiální či přátelské vztahy mezi soudci napříč soudními instancemi by neměly být v praxi vnímány jako rizikové a měla by být primárně zohledňována jejich profesionalita.

Zvláštní situace je však podle mého názoru u soudců dočasně přidělených (tzv. stážisté),⁴⁰ u kterých je zřejmé, že se na domovský soud v poměrně krátké době vrátí. V tomto případě je nevhodné, aby se podíleli na přezkumu rozhodnutí domovských soudů, neboť z povahy věci by toto rozhodování navenek nemuselo působit jako nezávislé a nestranné.⁴¹

Zajímavou situaci řešil Ústavní soud v souvislosti s vnitřními opatřeními, která musel učinit jeho předseda v důsledku pandemie covidu-19 za nouzového stavu. Navrhovatel totiž namítl jeho podjatost. Ústavní soud k tomu uvedl, že *„tato opatření se nikterak netýkají předmětu nynějšího řízení a nevztahují se ani na jeho účastníky. [...] pokud by byl ve vydání předmětných opatření předsedou soudu spatřován důvod jeho podjatosti ve vztahu k nyní posuzované věci, pak by ad absurdum musel být tento důvod logicky shledán i v případě, když by tato opatření vydána nebyla. Podle stejné úvahy by se totiž předseda soudu zřejmě zařadil do skupiny „odmítačů“ podobných restriktivních opatření, což je samozřejmě srovnatelně relevantní okolnost, jako když tato opatření učiní.“*⁴² Dodávám však současně, že jiná situace by nastala, byla-li by napadena přímo tato opatření, učiněná v rámci daného soudu, a navrhovatel by jimi byl přímo postižen. V tomto případě by se předseda soudu, který je v rámci výkonu státní správy vydal, na rozhodování o jejich aplikaci nesměl podílet.

Soudit se samozřejmě nemusejí jen soudci, ale i ostatní zaměstnanci soudu. V tomto případě je namístě velmi pečlivě a individuálně zkoumat, jaké vztahy má takovýto účastník řízení k členům rozhodujícího tělesa, a v případě pochybností volit opatrnější přístup, tedy soudce z rozhodování vyloučit. Jako příklad mohu uvést vyloučení pro podjatost soudce, který měl rozhodovat věc, ve které zastupoval jeho poradce.⁴³ Podobně ESLP

³⁹ Usnesení sp. zn. Nad 8/2019 ze dne 26. 3. 2020. Obdobné závěry učinil rovněž Nejvyšší soud, viz např. usnesení velkého senátu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. 31 Nd 209/2009, č. 65/2010 Sb. NS.

⁴⁰ Ustanovení § 68 zákona č. 6/2002 Sb., o sodech a soudcích.

⁴¹ Pomohu si paralelou z profesionální kopané, kde je pravidlem, že hráči na hostování nehrají v zápase proti svému domovskému klubu.

⁴² Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020.

⁴³ Usnesení Ústavního soudu SR sp. zn. I. ÚS 154/2020 ze dne 2. 4. 2020. Samostatný rozbor si ovšem zaslouží otázka, zda je systémově vhodné a přípustné, aby byl (externím) poradcem soudce advokát, který k tomuto soudu v zastoupení klientů podává návrhy, a zda tím není zpochybněna nestrannost nejen soudce, se kterým spolupracuje, nýbrž i soudců dalších.

nedávno rozhodl o tom, že podjatým měl být shledán soudce, jehož asistentka byla dcerou právního zástupce účastníka řízení.⁴⁴

4.2 Soudci, advokáti a jiné právnické profese

Velmi velkorysým způsobem se ke vztahu soudců a příslušníků jiných právnických profesí vyslovil Nejvyšší správní soud, byť nikoliv při rozhodování o podjatosti, nýbrž v kárném řízení. Uvedl, že „[s]kutečnost, že mohou mezi soudcem a jinými osobami vznikat profesní přátelství, nelze považovat samu o sobě ani v nejmenším za porušení povinností soudce. Naopak, za normálních okolností, tedy pokud soudce disponuje dostatečnou mírou zdravého sebevědomí, uvážlivosti, zdrženlivosti a je si vědom profesních standardů, které je třeba zachovávat, profesní přátelství prohlubují povědomí soudců o tom, jak funguje praxe v oboru, v němž se pohybují, a rozšiřují jejich odborné znalosti. Za normálních okolností, pokud jde o soudce rovného a poctivého, vhodně fungujícími vztahy profesního přátelství a vystupováním v rámci odborné komunity soudce zvyšuje, a nikoli snižuje autoritu soudní moci v odborné komunitě a ve společnosti jako celku. Soudce, který je odbornou komunitou uznáván, nebojí se v ní komunikovat a diskutovat, a to i velmi otevřeně, o odborných otázkách, a přitom dává jasně najevo, že neslouží nikomu a ničemu, toliko spravedlnosti, je tím nejlepším reprezentantem soudní moci.“⁴⁵

Mám za to, že tento brilantně formulovaný právní názor je v obecné rovině správný, nicméně jen jedná-li se skutečně pouze (popř. převážně) o vztah veskrze profesionální, což však nelze vždy zcela dosíci, budou-li se dotyčné osoby stýkat poměrně často, zpravidla ve stejném složení a nejen v prostředí odborných diskusí, nýbrž i na čistě společenské úrovni. V těchto případech se totiž již nedá hovořit o čistě profesním vztahu, nýbrž spíše o vztahu přátelském, což v konečném důsledku může zpochybnit nepodjatost soudce ve smyslu objektivního testu nestrannosti, bude-li rozhodovat případy, kdy např. zástupcem účastníka řízení bude pravidelný účastník těchto odborných a společenských setkání.

Současně však zdůrazňuji, že považuji za velmi důležité, aby se soudci zúčastňovali odborných seminářů a konferencí, protože i tímto způsobem se mohou velmi efektivně vzdělávat, nemluvě o tom, že právě na těchto akcích si mohou vyslechnout zpětnou vazbu na jejich rozhodnutí. V těchto intencích jde rovněž usnesení Nejvyššího správního soudu, které řešilo vztah několika soudců a vedoucího zaměstnance žalovaného správního orgánu, kteří spolu napsali odbornou publikaci.⁴⁶ „Takovýto vztah, vycházející z toliko časově a účelově omezené profesionální spolupráce, není natolik závažný a hluboký, aby byl svojí povahou způsobilý založit podjatost.“ Předepisuje-li ostatně zákon soudci povinnost se dále vzdělávat, nedává žádný smysl, aby např. „samotná účast na vzdělávacích akcích a kontakty z ní nutně plynoucí mohla sama o sobě následně založit podjatost soudce ve vztahu k účastníkům řízení, kteří byli např. na této akci lektory či účastníky. Jestliže pak zákon výslovně umožňuje výdělečnou činnost soudců spočívající v činnosti mj. vědecké a publikační,

⁴⁴ Rozsudek ESLP ze dne 29. 8. 2024, *Tsulukidze a Rusulashvili proti Gruzii*, č. stížnosti 44681/21 a 17256/22. Podstatná je také okolnost, že ESLP zohlednil i velmi široký a nepřilíš transparentní rozsah činností, které asistenti soudců na Nejvyšším soudu vykonávali.

⁴⁵ Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 16 Kss 1/2017 ze dne 24. 5. 2017.

⁴⁶ Jednalo se o komentář daňového řádu.

*nelze ze samotného spoluautorství odborné publikace dovozovat podjatost soudce ve vztahu k účastníkům řízení, resp. k jejich zástupcům, kteří se na této publikaci také podíleli. [...] Je proto třeba vždy velmi bedlivě od sebe odlišovat ryze odbornou rovinu od roviny osobní. Pokud by se tak totiž nedělo a ryze odborná spolupráce osob různých profesí by bez dalšího měla vést k podjatosti soudců, kteří se na těchto odborných projektech podíleli, docházelo by ve svém faktickém důsledku k potlačování odborné úrovně rozhodovací činnosti soudů, a to z důvodů, které nelze považovat za rozumné.*⁴⁷ Proto je také správné konstatování Ústavního soudu, že „[e]xistence pouhého profesního vztahu mezi soudcem a právním zástupcem účastníka zásadně ke konstatování podjatosti či k důvodným pochybnostem o nepodjatosti nepostačuje. [...] Při posuzování nestrannosti osoby soudce je nadto třeba vycházet z předpokladu, že se jedná o profesionála schopného oddělit svůj profesní život od činnosti rozhodovací a od soukromých zájmů.“⁴⁸

Jakkoliv souhlasím s právě vyjádřeným obecným názorem, mám za to, že v tomto konkrétním případě nebyl použit vhodně. Zde totiž šlo o situaci, kdy soudce Ústavního soudu byl zaměstnancem katedry, kterou vedl advokát a zároveň děkan fakulty. Nemyslím si proto, že bylo namístě zmiňovat aspekt pouze čistě profesního vztahu: z povahy věci je totiž zjevné, že mezi těmito osobami existoval i vztah určité nadřízenosti a podřízenosti (byť v akademickém prostředí značně specifický), což ale citované usnesení povýtce popírá.

Z podobného důvodu se domnívám, že jsem měl být vyloučen pro podjatost (v objektivním smyslu) za situace, kdy zástupcem navrhovatele byl můj doktorand. Také v tomto případě totiž Ústavní soud zcela nedocenil okolnost určité hierarchie, která z povahy věci je dána, a nikoliv náhodou se na německých univerzitách označují mentoři jako „*Doktorvater*“.⁴⁹

Někdy se musí soudy v rámci posuzování důvodnosti uplatněné námitky podjatosti vypořádat i se situací „změny profesních dresů“. Státní zástupce např. působil dříve jako soudce a nyní vystupoval jako účastník řízení před svými bývalými kolegy. „*Pouhý profesionální vztah mezi soudci, byť spočívá v zařazení na stejném pracovišti a do stejného senátu, nemůže vést k obecné pochybnosti o možnosti těchto soudců nestranně rozhodnout. Pochybnosti v obdobných případech může vzbudit jedině velice blízký osobní poměr k dříve rozhodujícímu soudci. [...] důvody pro vyloučení soudce nemůže bez dalšího založit ani okolnost, že jde o spolužáky ze studií na právnické fakultě, a vyloučení z výkonu funkce soudce nemohou opodstatnit ani kolegiální vztahy, byť by šlo o vztahy přátelské. Je totiž nezbytnou součástí profesionality soudce, aby byl schopen nestranně rozhodovat i ve věcech, v nichž vystupují osoby, ke kterým má uvedený vztah.*“⁵⁰

V praxi samozřejmě dochází nejen k případům, kdy je mezi soudci a příslušníky jiných právnických profesí pozitivní osobní vztah (anebo se tak navenek alespoň jeví), nýbrž může mezi nimi existovat i určitá averze.

⁴⁷ Usnesení ze dne 11. 6. 2010, sp. zn. Nao 46/2010.

⁴⁸ Usnesení sp. zn. II. ÚS 3694/13 ze dne 14. 1. 2014.

⁴⁹ Usnesení II. ÚS 808/13 anebo III. ÚS 839/16. K opačnému závěru, tedy k závěru o podjatosti, dospěl opakovaně Ústavní soud SR při rozhodování o návrhu podaném bývalým doktorandem a kolegou z katedry soudce L. Orosze (srov. např. usnesení III. ÚS 839/2016 ze dne 29. 11. 2016).

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tvo 3/2016 ze dne 3. 2. 2016.

Tak např. advokát spatřoval důvod pro vyloučení pro podjatost soudce v okolnosti, že jej zablokoval na sociální síti. Jak k tomu uvedl Ústavní soud, „*soudce U. na sociálních zjevně prezentuje výhradně své soukromé názory a preference, které nijak nesouvisejí s rozhodovací činností Ústavního soudu, a vůči stěžovateli se nedopustil žádné invectivy či dokonce vulgarity. Tím méně se pak stěžovatel může cítit jednáním uvedeného soudce dotčen, pokud si jej údajně zablokoval a zamezil tak jejich další vzájemné komunikaci na této sociální síti.*“⁵¹

O případu, kdy k vyloučení soudce nepostačuje, podá-li advokát na soudce trestní oznámení, anebo podnět k zahájení kárného řízení, jsem pojednal výše. Z judikatury však plyne, že podjatost nemusí být nutně dána ani v opačném gardu, tzn. iniciuje-li soudce zahájení kárného řízení s advokátem. Ústavní soud k tomu uvedl, že „*[p]ro posouzení rozporovaného jednání soudce F. (tj. podání kárného podnětu ministryni spravedlnosti) je zejména rozhodné, že předmětný podnět se týkal jednání advokáta, které se událo ještě před samotným zahájením řízení o návrhu navrhovatelky.*“ Podání kárného podnětu, které nemělo (a ani nemohlo) mít přímou spojitost s návrhem, proto není projevem nepřátelského či nesnášenlivého postoje vůči advokátovi navrhovatelky.⁵²

Jiná je ovšem situace, kdy účastníka řízení osočí soudce přímo v běžícím řízení. Zde Ústavní soud uvedl, že vyjádří-li předseda senátu při rozhodování trestní věci názor, že se stěžovatel vůči němu dopustil zločinu krivého obvinění, aniž by byl pro tento trestný čin pravomocně odsouzen, nerespektoval presumpci nevinu a založil tak silné přesvědčení, že jeho uvažování je zatíženo předsudkem a není nezaujatý a nestranný.⁵³

4.3 Soudci a jejich rozhodovací činnost – aneb na co si dát (také) pozor

Může se také stát, že podjatost soudce vyvstane teprve v přímé souvislosti s jeho činností. Z několika namátkových příkladů z praxe je patrné, proč je namístě jejich značná zdrženlivost.

4.3.1 Podjatost v důsledku dobře míněného *obiter dicti*

Soudcovský talár je někdy velmi svazující a soudce si musí být neustále vědom svojí role, ze které nesmí vystoupit. Učiní-li tak, byť veden nejlepšími úmysly, může vyvolat problém.

Názorným příkladem budiž soudce, který byl vyloučen, jelikož „*dal účastníku návod, jak dále postupovat, aby dosáhl požadovaného výsledku, a lze předpokládat, že v novém řízení, v němž účastník z tohoto návodu vyšel, z něho bude soud vycházet, čímž vznikají objektivně pochybnosti o jeho nestranném vztahu k věci. [...] Obsah žaloby pak v této věci svědčí o tom, že z tohoto poučení soudu žalobkyně vycházela. Dal-li soudce, jemuž přísluší projednání a rozhodnutí této věci jedné straně sporu před zahájením řízení v ní takový návod, je objektivně zpochybněna jeho nepodjatost při jejím projednání a rozhodnutí.*“⁵⁴

⁵¹ Usnesení sp. zn. IV. ÚS ze dne 4. 8. 2004 (U 42/34 SbNU 413).

⁵² Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 ze dne 21. 4. 2020.

⁵³ Nález sp. zn. I. ÚS 1965/15 ze dne 27. 1. 2016 (N 15/80 SbNU 191).

⁵⁴ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 9. 2010, č. j. 13 Nc 419/2010-49.

4.3.2 Podjatost v důsledku tajně pořízené nahrávky porady senátu

V této části článku nemohu nezmínit nálezy Ústavního soudu, se kterým sice velmi nesouhlasím, nicméně respektuji, že zatím nebyl zákonem předpokládaným způsobem překonán.⁵⁵ V tomto nálezu je uvedeno, že „*pejorativní vyjádření na adresu obhájce stěžovatele opodstatňuje závěr, že přinejmenším z hlediska objektivního testu nelze předsedkyni senátu považovat za nestrannou, což ke zrušení napadeného usnesení vrchního soudu postačuje.*“⁵⁶ Za velký problém pokládám okolnosti, za jakých bylo toto pejorativní vyjádření zjištěno. Jako důkazní prostředek byl totiž akceptován skrytě pořízený zvukový záznam z porady senátu, tedy důkaz pořízený jednoznačně protizákonným způsobem.⁵⁷ Ústavní soud proto (přinejmenším nepřímě) legitimizoval protizákonnost a současně zcela pominul kontext věci. Myslím si totiž, že možná každý soudce potvrdí, že ze samotného pejorativního vyjádření vůči účastníkovi nebo jeho zástupci ještě nelze dovodit podjatost soudce. To by skutečně mohlo nastat tehdy, vyslovil-li by takovýto názor soudce veřejně, a nikoliv pouze mezi členy senátu, ke kterým má důvěru a očekává jejich mlčenlivost.⁵⁸

4.3.3 Podjatost v důsledku příliš kritického vyjadřování se k účastníkům řízení, jejich zástupcům a obsahu podaných návrhů

Soudci by měli mít rovněž v patrnosti zachování odpovídající míry zdrženlivosti vůči činnosti právníků v jiných profesích. Jedna věc je totiž nevyhovět podanému návrhu a druhá, jakým způsobem soud tento výsledek komentuje. V těchto případech je namísto značná zdrženlivost; zbytečná je zejména ironie, sarkasmus či dokonce arogance. V opačném případě totiž může být namítáno, že soudce nepostupoval nestranně.

Byla například namítnuta podjatost ústavní soudkyně, neboť v jiné věci v odlišném stanovisku označila návrh stejného právního zástupce za „*mimořádně nekvalitní a neodpovídající úrovni, kterou by měl advokát v řízení před Ústavním soudem disponovat*“, z čehož advokát dovozoval podjatost vůči sobě v jiné věci. Této námitce soud nevyhověl, neboť „*rozporované jednání se uskutečnilo jednak v rámci rozhodovací činnosti, jednak k němu došlo ještě před samotným zahájením řízení o této ústavní stížnosti, respektive vztahovalo se k jiné, nyní již skončené, věci, v níž soudkyně uplatnila své zákonné právo na uveřejnění odlišného stanoviska. Obsahem této části disentu je přitom pouze kritika kvality tehdy posuzované ústavní stížnosti, nikoliv osoby stěžovatele coby právního zástupce – jedná se tedy o kritiku ad rem a nikoliv ad hominem. Oprávněnost této kritiky je ostatně patrná i z toho, že ústavní stížnost byla odmítnuta pro nesplnění podmínek řízení. [...]*“

⁵⁵ Srov. § 23 zákona o Ústavním soudu, který upravuje sjednocovací roli pléna přijímáním stanovisek.

⁵⁶ Nález sp. zn. III. ÚS 4071/17 ze dne 31. 7. 2018 (N 129/90 SbNU 139).

⁵⁷ Ustanovení § 127 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, podle kterého na poradě a hlasování nesmí být kromě soudců a přísedících a zapisovatele přítomen nikdo jiný a o obsahu porady je nutno zachovat mlčenlivost.

⁵⁸ Samostatný rozbor by si zasloužila logika právního názoru, že „*odmítne-li obecný soud provedení důkazu zvukovým záznamem z porady senátu soudu a nepřekračuje-li přitom jeho provedení přijatelnou míru kontextuálního zásahu do základního práva na ochranu soukromí, je takový postup v rozporu se základními právy účastníka řízení dle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 1 Listiny, jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy.*“ Za logický totiž pokládám takový postup, kdy soud nejprve řeší samotnou použitelnost některého důkazu a pak teprve se vypořádá s jeho obsahem. V této věci však soud ve skutečnosti teprve z obsahu důkazu dovozoval jeho procesní použitelnost, což považuji za chybné.

*na podobnou věcnou (nikoliv osobní) kritiku musí být každý advokát připraven a schopen ji jako právní profesionál unést; stejně jako soudci musí být schopni unést kritiku svých rozhodnutí.*⁵⁹

Odlišná situace však nastává, nehodnotí-li soudce pouze obsah podání a jejich kvalitu, nýbrž vysloví se kriticky i k osobám účastníků. „Soudy jsou povinny respektovat presumpci nevinny ve všech řízeních, tedy i v jiném než v tom, v němž je příslušný trestný čin projednáván. I v těchto řízeních se musejí zdržet prohlášení, z nichž vyplývá, že považují určitou osobu za vinnou trestným činem, ačkoliv o vině této osoby nebylo žádným soudem pravomocně rozhodnuto. [...] Soudce, který toto pravidlo nerespektuje, zpravidla bude v dalším rozhodování o osobě takto neprávem osočené považován za podjatého, a tudíž nebude nestranným soudcem ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.“⁶⁰

4.3.4 Podjatost v důsledku kritiky osoby soudce

Je faktem, že soudci za svoji rozhodovací činnost nejsou jen chváleni, nýbrž – a troufám si tvrdit, že mnohem častěji – i kritizováni, a to nezřídka i velmi nevybíravým způsobem. K tomu Ústavní soud uvedl, že korektně formulované stížnosti sice mohou vzbudit určitou nelibost dotčené osoby, avšak s ohledem na to, že tyto skutečnosti jsou běžnou součástí práce soudců, nelze jim zpravidla přičítat založení dostatečně intenzivního negativního vztahu k účastníkům, případně jejich zástupcům.⁶¹ Jinak řečeno, soudce musí být natolik zdatný profesionál, že se nenechá ovlivnit kritickými komentáři ani urážkami, kterými je někdy častován ze strany veřejnosti, účastníků řízení nebo jejich zástupců.

Na straně druhé Ústavní soud vyloučil soudce pro podjatost v podstatě jen na základě jeho vyjádření, ve kterém uvedl, že „stěžovatel námitku podjatosti zdůvodňuje natolik urážlivým osobním textem, že považují za žádoucí, abych byl z projednávání jeho ústavní stížnosti vyloučen“, a proto senát konstatoval, že zákonné podmínky pro vyloučení sice nebyly splněny, nicméně „nelze abstrahovat od jevové stránky věci a od subjektivního stanoviska soudce zpravodaje, které je argumentačně dostatečně podloženo.“⁶² Toto usnesení však považují za vybočující z praxe Ústavního soudu, jelikož daleko častěji bývá konstatováno, že ani urážlivým podáním nelze z rozhodování pro podjatost vyloučit soudce. Jak bylo totiž uvedeno výše, připustil-li by kterýkoliv soud podobné praktiky, mohla by nastat situace, kdy si účastník řízení cíleně „vybere“ soudce, kteří budou rozhodovat jejich věc (respektive vyloučí ty z nich, které si nepřeje). Proto také Ústavní soud uvedl, že „pouhá okolnost, že např. některý advokát podrobí jejich některá rozhodnutí věcné oponentuře (byť i velmi důrazně), totiž také nemůže znamenat, že by daná okolnost byla sama o sobě způsobila založit podjatost tohoto soudce vůči kritizujícímu advokátovi v budoucím řízení, kde bude vystupovat. Právo a řešení právních sporů je totiž založeno na argumentaci, přesvědčování a polemice a pouze skutečnost, že mezi právníky existuje názorový

⁵⁹ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020.

⁶⁰ Viz shora cit. nálezy sp. zn. I. ÚS 1965/15. Šlo o to, že soudce podal na obžalovaného kvůli jeho vyjádřením trestní oznámení, což podle stěžovatele vyvolalo objektivní pochybnost o jeho nestrannosti. Stejný předseda senátu při rozhodování v trestní věci stěžovatele uvedl, že stěžovatel „se vůči němu dopustil zločinu křivého obvinění“, aniž by však byl za tento trestný čin pravomocně odsouzen a nerespektoval tak presumpci nevinny.

⁶¹ Nález sp. zn. II. ÚS 105/01 ze dne 3. 7. 2001 (N 98/23 SbNU 11).

⁶² Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3939/11 ze dne 28. 6. 2012.

*nesoulad, ještě nemůže znamenat, že by měli být a priori vylučováni z rozhodování těchto sporů pro podjatost.*⁶³

Judikatura tedy dovodila, že z obecného pravidla, podle kterého musí mít soudce „natolik široká ramena“, aby unesl i drsnější kritiku, se vymykají toliko velmi osobní a hrubé útoky, které ani soudního profesionála nemohou nechat klidným (dle rčení: krev není voda). Ústavní soud například uvedl, že „šlo o takový konflikt mezi rozhodující soudkyní a právní zástupkyní navrhovatelky, který svou povahou a intenzitou (označení rozhodnutí soudkyně za „právní zmetek“) je nepochybně dostatečným důvodem k tomu, aby v zájmu soudkyně samé o věci rozhodovala jiná osoba. To se v daném případě nestalo a po vrácení věci odvolacím soudem opětovně rozhodovala jako samosoudkyně osoba, jejíž rozhodnutí bylo tak ostře napadeno. Za takových okolností lze pochybovat o tom, že soudce není dotčen takovým úsudkem o výkonu své rozhodovací pravomoci. Bylo tudíž na místě soudkyni z rozhodování v dané věci vyloučit.“⁶⁴

4.3.5 Podjatost založená vyjádřením k námitce podjatosti

Praktický život někdy přináší i situace, které bychom asi od „zeleného stolu“ nedokázali vymyslet, respektive když bychom tak učinili, byli bychom označeni za fantasy či hledače problémů tam, kde nemohou nastat.

Jedním z takových příkladů je podjatost, založená však teprve vyjádřením soudce k námitce podjatosti, uplatněné vůči jeho osobě. V této věci⁶⁵ stěžovatelka namítla podjatost vůči soudci K. Šimkovi. Důvodem mělo být jeho dřívější pracovní zařazení na katedře ústavního práva, kde byl podřízeným zástupce stěžovatelky, advokáta K. Klímy. K této námitce soudce uvedl, že se podjatým necítí být, nicméně k advokátovi K. Klímovi se vyslovil natolik kriticky,⁶⁶ že sice samotný pracovní vztah na jednom pracovišti v minulosti (a to ani ve vztahu podřízený–nadřízený) soud nepovažoval za důvod k pochybnostem o jeho nestrannosti, nicméně v daném případě existoval v jejich vztahu pracovní konflikt, v jehož pozadí, *jak lze dovodit především z vyjádření soudce k námitce podjatosti*, však mohly být rozpory v odborných náhledech i názorech na poměry na pracovišti. Soudce také formuluje „odborné i lidské“ výhrady, přičemž tento postoj neskrývá a povaha a intenzita daného konfliktu je proto dostatečným důvodem k tomu, aby o věci rozhodovala jiná osoba.

⁶³ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020.

⁶⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 167/94 ze dne 27. 11. 1996 (N 127/6 SbNU 429).

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Nao 76/2008-93 ze dne 16. 7. 2008. Protože jména nejsou v usnesení publikovaném na webu tohoto soudu anonymizována, nečiním tak ani nyní.

⁶⁶ Např. uvedl, že „můj osobní vztah k doc. Klímovi není zcela pozitivní. Vážím si ho jako člověka s velkou odbornou erudicí a přehledem v oboru ústavního práva srovnávacího, mám však za to, že řada jeho ústavněprávních názorů není dostatečně do hloubky promyšlena a že celkově nepatří k úplným špičkám oboru ústavního práva v ČR [...] Mám též pochyby o jeho postojích a působení před listopadem 1989; z dostupných informací [...] usuzuji, že byl nikoli „věřícím“ komunistou, nýbrž spíše horlivým kariéristou, kterému komunistický režim umožnil v pozicích, v nichž tehdy pracoval, uplatnit jeho autoritářské sklony. [...] Měl jsem však pocit, že se až křečovitě snažil ve svých rukou koncentrovat veškerou moc. Zejména nesnášel, když mu některý z mladších pracovníků katedry začal „přerušovat přes hlavu“ a začal mít názory (zejména odborné, ale i třeba ohledně poměrů na fakultě), které se začaly rozcházet s jeho názory – takový pracovník se zpravidla dříve či později stal terčem jeho „nepřízně“. [...] Zcela otevřeně říkám, že bych se postavil například proti tomu, aby se stal ústavním soudcem či soudcem významného mezinárodního soudu, neboť myslím, že pro takto exkluzivní posty nemá dostatečné morálně – volní a odborné předpoklady.“

4.4 Soudci a veřejné vystupování

Zastávám názor, že soudce by se neměl bránit komunikaci s médii. Za základní důvod považuji okolnost, že by každý soudce měl mít zájem na tom, aby soudní rozhodnutí byla známa a respektována. Novinář proto není nepřítel soudce, před kterým by se měl schovávat a ignorovat jeho žádosti o rozhovor anebo dovysvětlení vydaného rozhodnutí. Současně je však důležité přinejmenším sledovat: a) *k jakým tématům se soudce vyjadřuje*, b) *co je obsahem jeho vyjádření*, c) *v jakém postavení tak činí*, d) *jaké médium si zvolil* a e) *kdy tak činí*.

V obecné rovině samozřejmě platí, že soudce je nositelem ústavně zaručené svobody projevu, nicméně oproti jiným osobám má povinnost loajality a zdrženlivosti,⁶⁷ neboť nezbytným předpokladem nezávislého a nestranného soudnictví je důvěra veřejnosti. Ústavní soud dovodil, že zatímco povinností loajality je soudce vázán pouze vůči základním principům a hodnotám demokratického právního státu, povinnost zdrženlivosti je širší a dopadá na soudce i v jeho osobním životě.⁶⁸ Jakkoliv se proto soudce může např. zapojit i do předvolebního dění, měl by tak „*činit vždy uměřeně, zdrženlivě a způsobem, kterým se nepropůjčuje ke zneužití soudcovské funkce k prosazení soukromých zájmů konkrétní volební strany či kandidáta. [...] Neměl by se přitom, a to ani v jednotlivostech, projevovat autoritativně a konfrontačně.*“⁶⁹ Rovněž publikační činnost soudců by měla být vykonávána s jistou zdrženlivostí, aby neohrožovala autoritu a nestrannost soudní moci a zajišťovala zachování důvěry veřejnosti v soudní moc. Nestrannost soudní moci a ochrana její autority mohou být důvodem pro omezení práva na svobodu projevu.⁷⁰

Právě uvedené myšlenky se sice primárně týkají kárné odpovědnosti soudců, nicméně mají svůj význam i z hlediska posuzování jejich podjatosti. Soudce proto musí velmi dobře vážit, k jakým tématům se vyjadřuje, přičemž nejméně problematická vyjádření se týkají vysvětlení jeho vlastních rozhodnutí, komentářů k justičním otázkám (včetně personálních) anebo obrany nezávislosti soudní moci (třeba i v jiných státech). Z hlediska obsahu vyjádření je nezbytná zmíněná zdrženlivost. Podstatná je také okolnost, kdo vyjádření činí: od funkcionářů soudů nebo Soudcovské unie lze totiž určitě očekávat větší četnost a tematickou šíři vyjádření (včetně justičně politických témat) než od soudců řadových. Podstatný je rovněž výběr média, kdy za zcela nepatřičné považují vyjadřování soudců na mediálních platformách, které jsou známy svými dezinformacemi a které tito soudci mohou takto legitimizovat. Rovněž v případě bulvárních médií je namístě značná zdrženlivost. Konečně k načasování veřejného vyjádření uvedl Ústavní soud,⁷¹ že „*není možné vyloučit úsudek o soudcově nepodjatosti, pokud je důvod o ní pochybovat vzhledem k jeho konkrétním vyjádřením, veřejně vysloveným v době, kdy má ve věci opětovně rozho-*

⁶⁷ Rovněž podle judikatury ESLP právo na svobodný projev podle čl. 10 Úmluvy náleží i státním zaměstnancům (srov. rozsudek velkého senátu ve věci *Vogt proti Německu* ze dne 26. 9. 1995 č. 17851/91, § 43; rozsudek velkého senátu ve věci *Guja proti Moldavsku* ze dne 12. 2. 2008 č. 14277/04, § 52), a to včetně soudců (rozsudek velkého senátu ve věci *Wille proti Lichtenštejnsku* ze dne 28. 10. 1999 č. 28396/95, § 41–42; rozsudek ve věci *Kudeshkina proti Rusku* ze dne 26. 2. 2009 č. 29492/05, § 79; rozsudek ve věci *Harabin proti Slovensku* ze dne 20. 11. 2012 č. 58688/11, § 149; rozsudek velkého senátu ve věci *Baka proti Maďarsku* ze dne 23. 6. 2016 č. 20261/12, § 140–142).

⁶⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2617/15 ze dne 5. 9. 2016 (N 162/82 SbNU 539).

⁶⁹ Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 16 Kss 7/2014 ze dne 11. 6. 2015, podobně rozhodnutí sp. zn. 11 Kss6/2015 ze dne 6. 6. 2016.

⁷⁰ Nález sp. zn. IV. ÚS 2609/16 ze dne 11. 4. 2017 (N 57/85 SbNU 69).

⁷¹ Nález sp. zn. I. ÚS 722/05 ze dne 7. 3. 2007 (N 42/44 SbNU 533).

dovat, navíc za situace, kdy jeho dřívější právní názory a závěry byly jednou ze stran poměrně ostře napadeny a i ve sdělovacích prostředcích kritizovány. Za takových okolností lze pochybovat o tom, že soudce vůbec není dotčen takovým úsudkem o výkonu své rozhodovací pravomoci, o čemž právě svědčí i jeho výroky v inkriminovaném rozhovoru.“ Soudce by tedy neměl rozhovor poskytnout po zrušení jeho rozhodnutí v odvolacím řízení.⁷²

V této souvislosti nelze opomenout ani celkový kontext vyjádření: například je dobré zvážit, zda se soudce v budoucnu nebude podílet na rozhodování k věci nebo osobě, ke které se nyní vyjadřuje. Jako velmi ilustrativní příklad může sloužit dvojí vyjádření bývalého předsedy Ústavního soudu P. Rychetského v České televizi. V prvním případě soud neshledal jeho podjatost, neboť „se událo ještě před samotným zahájením řízení o ústavní stížnosti nyní posuzované, resp. vztahovalo se k jiné, nyní již skončené, věci. [...] komentování určité právní problematiky činěné pouze v obecné rovině v publicistickém pořadu bez toho, že by byly jakkoliv byt jen naznačeny úvahy soudce podílejícího se na rozhodování o způsobu řešení konkrétní věci, ještě samo o sobě není způsobitelné zavadávat příčinu k obavám o jeho podjatost.“⁷³ Naopak podjatost založilo jeho vyjádření k osobě stěžovatele T. Okamury, neboť jej označil za člověka s názory skutečně rasistickými, xenofobními, neonacistickými, populistickými a demagogickými.⁷⁴

4.5 Soudci a jejich publikační a přednášková činnost

V roce 2014 zveřejnil německý týdeník *Wirtschaftswoche*⁷⁵ značně překvapivé informace ohledně vedlejších příjmů spolkových soudců. Například v roce 2012 pobíralo vedlejší příjmy za přednáškovou a publikační činnost 73 % soudců Spolkového soudního dvora, 85 % Spolkového správního soudu, 97 % Spolkového finančního dvora a 100 % Spolkového pracovního soudu a Spolkového sociálního soudu.⁷⁶ O tom, že se nejednalo o zanedbatelné příjmy, nasvědčuje, že u některých soudců se jednalo o roční částky přesahující 100 000 eur. V tomto článku není prostor zabývat se otázkou vedlejších příjmů soudců a jejich právními a etickými hranicemi. Toto téma proto zůžím výhradně na možnou kolizi s podjatostí soudce.

Platí, že soudce může vykonávat výdělečnou činnost (mimo jiné) v oblasti vědecké, pedagogické, literární a publicistické.⁷⁷ Současné platí, že výčet těchto „povolených činností“ je podmíněn tím, že nenaruší důstojnost soudcovské funkce a neohroží důvěru v nezávislost a nestrannost soudnictví. U pedagogické činnosti je nutno také odlišovat případy, se kterými zákonná úprava přímo počítá, neboť jde přímo o výkon funkce

⁷² Tento nále z jsem kriticky komentoval na blogu Jiné právo dne 11. 5. 2007 v příspěvku nazvaném Mlč, soudče! (jinepravo.blogspot.com).

⁷³ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020. Konkrétně šlo o vyjádření, týkající se zákazu vycestování v době covidu.

⁷⁴ Usnesení sp. zn. III. ÚS 2300/18 ze dne 3. 9. 2018. Šlo o vyjádření v pořadu „Otázky Václava Moravce“, odvysíláném 18. 2. 2018.

⁷⁵ Jde o řadu článků, viz např. ZERFAB, F. Großteil der Bundesrichter haben Nebentätigkeiten. In: *WirtschaftsWoche* [online]. 29. 3. 2014 [cit. 2025-01-20]. Dostupné z: <https://www.wiwo.de/politik/deutschland/arbeitsmarkt-grossteil-der-bundesrichter-haben-nebentaetigkeiten/9682680.html>. Aktuálnější údaje viz např. Richter verdienen Tausende Euro nebenbei. In: *SPIEGEL Job & Karriere* [online]. 25. 5. 2021 [cit. 2025-01-20]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/karriere/nebeneinkuenfte-wieviele-geld-bundesrichter-nach-feierabend-verdienen-a-dc5074b9-f72f-439f-8829-05d2729320a4>.

⁷⁶ Na spolkové úrovni tak pouze soudci Spolkového ústavního soudu neměli žádné vedlejší příjmy.

⁷⁷ Ustanovení § 85 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

soudce,⁷⁸ anebo se jedná o činnost žádoucí za podmínky, že nebrání plnění povinností soudce.⁷⁹

Daleko problematičtější je však situace, kdy je vzdělávací činnost organizována komerčními agenturami, jednotlivými obchodními společnostmi nebo advokátními kancelářemi. V těchto případech je sice zapojení soudců možné, avšak je namístě značná obezřetnost.

Především by měla být tato činnost zcela transparentní a přimlouval bych se proto, aby např. na webové stránce příslušného soudu bylo oznamováno, že konkrétní soudce bude mít tematickou přednášku či seminář, a to zejména z toho důvodu, že se k této informaci dostanou rovněž (potenciální) účastníci řízení, kteří v konkrétním případě budou moci zvážit, zda tato aktivita soudce kupř. není způsobila založit jeho podjatost. Podobný požadavek ostatně vyplývá i ze závěrů poradní skupiny GRECO, která doporučuje přísnější regulaci vedlejších činností soudců zavedením povinnosti podávat zprávy o těchto činnostech, včetně jejich typu, formy, místa výkonu a délky trvání.⁸⁰ Za zcela nevhodné přitom pokládám především vzdělávací akce cíleně organizované jen pro jednu obchodní společnost nebo advokátní kancelář. V takovém případě mám za to, že hrozba podjatosti soudce je velmi reálná, neboť přinejmenším protistrana v řízení může pochybovat o jeho nestrannosti.

Významná je u těchto akcí rovněž výše honoráře a účastnického poplatku. Pokud by totiž byl účastnický poplatek natolik vysoký, takže by fakticky znemožnil účast kohokoliv jiného než představitelů jen některých právních firem (či dokonce firmy jediné, která by seminář i pořádala), a současně by byl nepřiměřeně vysoký honorář, mohlo by dojít k přinejmenším nepřímému ovlivnění daného soudce. Jak správně uvádí D. Zemanová, soudce by měl přijímat přiměřený honorář a měl by mít přehled o tom, kdo jsou účastníci vzdělávací akce. „V případě, že se jedná o uzavřenou akci pouze pro určitou skupinu posluchačů, soudce musí důkladně vyhodnotit, jak velká je pravděpodobnost narušení důvěry v jeho nestrannost a nezávislost. Povinnost soudce klást si tyto otázky bez dalšího neznamená nepřipustnost výkonu pedagogické činnosti pro soukromé subjekty spojenou s relativně vysokým honorářem. Je pouze namístě zvýšit ostražitost ze strany soudce.“⁸¹

V případě publikačních aktivit mám za to, že shora naznačená rizika nejsou namístě. Již ze samotné povahy věci jsou totiž publikace určeny pro neomezený okruh subjektů a je proto vyloučena jakákoliv exkluzivita čtenářů. Výjimkou může být snad jen případ, kdy soudce publikuje u jednoho nakladatele jako jeho kmenový autor, který je účastníkem řízení a mezi soudcem a nakladatelem existují osobní až přátelské vztahy.⁸² V nedávném

⁷⁸ Srov. § 83 odst. 1 cit. zákona, který se týká vzdělávání uvnitř justice.

⁷⁹ Odst. 2 stejného ustanovení, které pamatuje na vzdělávání jiných právnických profesí.

⁸⁰ Srov. Průběžná zpráva o plnění přijatá skupinou GRECO na 84. plenárním zasedání 6. 12. 2019, GrecoRC4/2019(29). Nemyslím si přitom, že toto doporučení může být uspokojivě vyřešeno odkazem na § 85a zákona o soudech a soudcích, podle kterého je soudce povinen odevzdat oznámení o své výdělečné činnosti. Jednak je totiž toto oznámení odevzdáváno až zpětně, a současně tuto povinnost nemá, nepřesáhne-li výše ročního příjmu z této činnosti 20 % ročního platu. Z hlediska nestrannosti soudce totiž primárně nejde o výši vedlejšího příjmu, nýbrž o informaci, pro koho byla tato činnost vykonána.

⁸¹ ZEMANOVÁ, D. *Zákon o soudech a soudcích – komentář*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 135–136.

⁸² Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3150/21 ze dne 1. 12. 2021: „Soudce je kmenovým autorem právnických publikací u obou společností. Se stěžovatelkou spolupracuje více než deset let, zejména jako komentátor [...], osobně zná jednatele společnosti, přátelský vztah má i s jejím obchodním ředitelem; ze své publikační činnosti zná i její další zaměstnance, s nimiž je v pravidelném kontaktu. [...] Rozhodnutí o vyloučení soudce J. tedy ob stojí z hlediska subjektivního testu, [...] a též v testu objektivním (z hlediska vnějšího pozorovatele).“

rozsudku např. ESLP uvedl,⁸³ že samotná skutečnost, že soudce byl v kontaktu se zástupci jedné ze stran řízení během vzdělávacích nebo vědeckých akcí nesouvisejících s daným případem, bez dalšího nezakládá objektivně oprávněné obavy z nedostatku nestrannosti. Soudce má totiž být součástí života společnosti a jeho účast na aktivitách k šíření judikatury a reflexi aplikace práva je zásadní, neboť přispívá k dialogu mezi soudním světem a zbytkem společnosti. Je-li však tento vztah k jedné ze stran *pravidelný, úzký a honorovaný*,⁸⁴ mohou tyto okolnosti odůvodňovat obavu druhé strany, že soudce je podjatý a může tak dojít k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Jiná je samozřejmě otázka, vyjádří-li soudce v odborné publikaci (popř. na přednášce či jiné odborné či vzdělávací akci) určitý právní názor, který má relevanci i ve věci, na jejímž rozhodování se podílí. Ani v takovém případě se však nedomnívám, že je bez dalšího dán důvod pro jeho vyloučení pro podjatost, a to z několika důvodů.

Předně, vyslovený právní názor neznámá, že by soudce měl jakýkoliv vztah k účastníkům, jejich zástupcům nebo k předmětu řízení. Dále by mělo platit, že i když je znám odborný názor soudce, neznámá tato okolnost, že tento názor nemůže změnit v důsledku argumentace, kterou předestrou účastníci řízení, v důsledku judikatury vyšších soudů anebo doktríny. Konečně, měl-li by být vyloučen soudce pro zastávaný právní názor, pak by hrozilo obsazení soudů osobami bez jakýchkoliv vlastních názorů, respektive neochotných je navenek prezentovat, což nepovažuji za žádoucí. Nemluvě o tom, že v současnosti se zpravidla již nejedná o zcela nové právní názory, nýbrž o názory, které již byly opakovaně vysloveny v rozhodnutích různých soudů. Platí přitom, že důvod podjatosti nemůže být dán tím, že soudce již dříve rozhodoval v podobné právní věci.

Správně proto Ústavní soud setrvale uvádí, že veřejná prezentace názorů soudcem k odborným právním otázkám, vyjádřená v rovině obecné, pro řízení o kontrole norem nezakládá důvod pro jeho vyloučení pro podjatost.⁸⁵ Jinde uvedl, že v českém právním prostředí je akademická činnost soudce spočívající ve formulaci doktrinálních názorů běžným jevem a soudci publikují taktéž soudcovské komentáře, odborné články apod. Tyto výstupy jsou žádoucími příspěvky pro zdejší akademický diskurz, které pomáhají právní vědu posouvat a které spadají pod ústavní právo na svobodu projevu. Skutečnost, že jsou četnými přispěvateli do právního diskurzu právě soudci, pak odráží fakt, že v České republice je poměrně malá komunita akademiků a současně jsou z jejich řad vybírání soudci všech vrcholných soudů. Je tedy zcela běžné, že soudci v rámci své odborné publikační činnosti s nakladatelstvími běžným způsobem spolupracují.⁸⁶

4.6 Soudci, jejich osobnostní rysy a minulost

V soudní praxi lze nalézt i případy, kdy je účastníky dovozována podjatost soudců nikoliv z jejich konkrétního vztahu k účastníkům, jejich zástupcům nebo předmětu řízení, nýbrž z jejich obecných postojů či osobnostních rysů.

⁸³ Rozsudek ESLP ze dne 14. 12. 2023 *Syndicat Nacional des Journalistes a ostatní proti Francii*, č. stížnosti 41236/18.

⁸⁴ V této věci ESLP zdůraznil výši honoráře, která činila 1000 eur za denní školení, což soud označil za nezanedbatelnou částku, odpovídající minimální čisté měsíční mzdě v žalovaném státě.

⁸⁵ Např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002 nebo usnesení sp. zn. Pl. ÚS 40/06 ze dne 12. 8. 2008.

⁸⁶ Usnesení sp. zn. I. ÚS 3150/21 ze dne 17. 3. 2022.

V těchto případech však musí platit, že soudce nelze vylučovat jako podjatého jen proto, že si účastník řízení představuje jeho jinou profilaci. Pokud by totiž soudy přistoupily na tuto logiku, je otázka, kdo by vlastně mohl rozhodovat jednotlivé případy. Každý soudce si totiž s sebou nese svůj osobní příběh a ze samotné okolnosti, že je třeba rozvedený a v minulosti se sám soudil o péči o děti, ještě nelze bez dalšího dovozovat, že není schopen pečovatelskou agendu rozhodovat nestranně.

Proto také Nejvyšší správní soud odmítl námitku, kdy důvod podjatosti byl spatřován v samotné okolnosti, že rozhodující soudci byli muži. *„Pohlaví soudce, stejně tak například jeho věk, sexuální orientace nebo rasová, etnická či národnostní příslušnost nemohou být samy o sobě důvodem podjatosti. Jedná se totiž o v zásadě nezměnitelné charakteristiky osoby soudce, které jsou vlastní všem lidem a které – jakkoli jistě v nikoli bezvýznamné míře formují či mohou formovat názory, postoje a hodnotovou orientaci konkrétní osoby – samy o sobě zpravidla neovlivňují vztah soudce k věci, kterou rozhoduje. Tento vztah by sice mohly za určitých okolností ovlivňovat, ovšem zpravidla jen tehdy, kdyby věc soudcem projednávaná se (přímo či nepřímo) dotýkala některé z těchto charakteristik nebo s ní souvisela, a to takovým způsobem a tak intenzivně, že by daný soudce nedokázal ve vztahu ke svému rozhodování v konkrétním případě od svého pohlaví, věku, sexuální orientace, rasové, etnické či národnostní příslušnosti nebo jiné obdobné charakteristiky a od tím ovlivněných názorů, postojů a zastávaných hodnot v míře potřebné pro zachování nestrannosti a nezávislosti rozhodování abstrahovat.“*⁸⁷

Stejně tak soudy v řadě případů odmítly námitku, která spatřovala podjatost soudců v jejich členství v předlistopadové KSČ. *„Každý soudce ve svém životě prodělá radostnější i méně radostné chvíle a při překonávání různých životních zkoušek více či méně obstojí. Členství v KSČ v předlistopadovém období mezi takové životní zkoušky nepochybně patří. Pro vstup do KSČ byly nicméně v každém individuálním případě dány zcela konkrétní pohnutky a pokud by soud tyto pohnutky chtěl hodnotit, musel by se zabývat např. tím, v jaké době a v jakém věku k tomuto vstupu došlo, zda k němu došlo v důsledku vlastního přesvědčení, rodinného zázemí anebo spíše jen pod tlakem okolností a vnějšího prostředí, jestli k ukončení členství došlo z vlastní vůle ještě před listopadem roku 1989 anebo až po něm a zejména jakým způsobem se daná osoba během svého členství i po něm ve svém osobním i profesním životě skutečně chovala. Soud má však za to, že takovéto hodnocení spadá spíše do oblasti morálky než práva a odmítá si osobovat právo takového paušalizujícího posuzování. Samotné členství soudce v KSČ před rokem 1989 totiž soudce a priori nediskvalifikuje z rozhodovací činnosti soudu. Jeho případná podjatost proto nemůže být založena pouze touto skutečností, nýbrž musí k ní přistoupit skutečnosti další, mající relevanci pro konkrétní rozhodovaný případ a spočívající ve vztahu k účastníkům řízení či k jeho předmětu. [...] Informace o tom, zda konkrétní soudce před listopadem 1989 byl členem KSČ či nikoliv, totiž ještě sama o sobě neznámá, že se jedná o soudce – a koneckonců i člověka – horšího či lepšího.“*⁸⁸

Konečně spíše jako kuriozitu uvádím usnesení, které se vypořádalo s námitkou podjatosti dovozované z neodmítnutí převzít státní vyznamenání od prezidenta republiky. *„Úvahy stěžovatele o tom, že přijetí ocenění je „mimořádně podezřelé“ a vyvolává podezření,*

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Nao 2/2005 ze dne 10. 2. 2005.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Nao 7/2011 ze dne 25. 1. 2011.

že „by se mohlo jednat o ocenění za nějaké konkrétní služby“, pak nejsou ničím jiným než čírou a nijak nepodloženou spekulací, která si nezasluhuje, aby se k ní Ústavní soud jakkoliv vyjadřoval.“⁸⁹

Závěr

V úvodu tohoto článku jsem vyslovil rozpaky nad možností uspokojivého uchopení problematiky podjatosti z důvodu oscilace mezi banalitou a kazuistikou. Přesto si dovolím zformulovat několik obecnějších závěrů.

- A) Při hodnocení poměru k věci se uplatňuje subjektivní a objektivní test nestrannosti soudce. Snažil jsem se na konkrétních příkladech ukázat, že sice je namístě značná opatrnost a ve (skutečných) pochybnostech je lepší soudce z rozhodování spíše vyloučit, nicméně tento přístup nesmí vést k alibismu a snaze vyhnout se rozhodování obtížných a citlivých věcí.
- B) Přísnější test nestrannosti má být použit u soudů nižších stupňů, zatímco v případě soudů nejvyšších nezbývá než věřit v profesionalitu a osobnostní integritu rozhodujících soudců, a to z pragmatického důvodu: nejvyšší soudy nejsou zastupitelné jinými soudy a vyloučení jejich soudců pro podjatost by proto mohlo vést až k odepření spravedlnosti.
- C) Námitky podjatosti nesmí být prostředkem zneužití práva. Nemá proto nikdy nastat situace, kdy si účastník řízení fakticky „vybírá“ konkrétní soudce, kteří budou rozhodovat jeho věc.
- D) Soudci musí být velmi opatrní nejen při výkonu své funkce, nýbrž také ve svém osobním životě. Jejich podjatost totiž může být vyvolána i jejich osobními vztahy s příslušníky jiných právnických profesí, neuváženými vystoupeními na veřejnosti anebo přednáškovou činností, vykonávanou například jen pro jednu právnickou firmu.

Přes tyto zobecnitelné závěry zůstává i nadále zcela klíčovou osobní integrita každého jednotlivého soudce, který by měl o sobě neustále pochybovat a klást si otázku, zda dokáže v každé jednotlivé věci rozhodovat spravedlivě a nestranně. Tento vnitřní korelativ spočívající v neustálých pochybnostech je totiž tím prvním a úplně nejdůležitějším předpokladem, že se mu to nakonec také skutečně podaří. Jen pochybující soudce si klade otázky typu: na které odborné a společenské akce je vhodné, aby soudce chodil, koho má přibrat do okruhu svých nejbližších přátel, kdy je vhodné vystupovat v médiích anebo jaké ocenění smí přijmout. Kladení takových otázek je základním předpokladem toho, že se soudce vyvaruje zbytečných chyb, kterých se naopak pravidelně dopouští a dopouštět bude soudce, který si podobné otázky neklade, jelikož jeho ego nepřipouští byt i jen pochybnost o tom, že co dělá, vždy dělá dobře.

⁸⁹ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 100/20 ze dne 3. 11. 2020. Jiná otázka ovšem je, že následné „odnětí“ uděleného vyznamenání P. Rychetskému jako odvěta za nález ve věci volebního zákona názorně ukazuje, že soudci by měli být odměňováni nejdříve při odchodu z funkce, ne dříve.

Připomeňme si proto závěrem slova, která zazněla při procesu s válečným zločincem A. Eichmanem v odpovědi na zpochybnění nestrannosti tribunálu jako celku. „*V tribunálu zasedají profesionální soudci, zvyklí zvažovat důkazy, svůj úkol vykonávají před zraky veřejnosti a obhajobu obžalovaného vedou učení a zkušení právníci. Pokud jde o obavy obžalovaného ohledně pozadí tohoto procesu, můžeme jen zopakovat, co platí pro každý soudní systém hodný tohoto jména: když soudce zasedá za soudní stolec, nepřestává tím být bytostí z masa a kostí, s lidskými emocemi a instinkty. Zákon mu ale přikazuje tyto emoce a instinkty překonat. Jinak by žádný soudce nikdy nebyl kompetentní soudit žádnou trestní věc, která vyvolává silný pocit odporu, jako jsou případy zrady, vraždy a dalších těžkých zločinů. Je jistě pravda, že vzpomínka na holokaust otřásá každým Židem do morku kostí. Jakmile nám ale byl přednesen tento případ, jsme povinováni po dobu rokování překonat i tyto emoce. A tuto svou povinnost splníme.*“⁹⁰

⁹⁰ HAUSNER, G. *Spravedlnost v Jeruzalémě*. Praha: Paseka, 2018, s. 277.

Bias of (Especially) Supreme Court Judges

Vojtěch Šimíček

Abstract: Against the background of extensive jurisprudence, the article deals with the bias of judges, especially judges of the highest courts (including the Constitutional Court). It emphasizes the subjective and objective test of impartiality and lists a number of specific situations that may give rise to judicial bias. It divides these examples into individual types of relationships in which judges find themselves (judges and their colleagues, judges and other legal professions, judges and their decision-making activity, judges and public speaking, judges and their publishing and lecturing activities, judges and their past). At the end of the article, the author emphasizes that the problem of bias is very difficult to generalize, and the personal integrity of each judge is therefore key.

Keywords: impartiality of judges, bias, judge's personality, judicial decision-making